

Цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

УДК 341/922.2

Литвиненко Дар'я Олександрівна

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Литвиненко Дарья Александровна

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Lytvynenko Daria

Student of

Yaroslav Mudriy National Law University

Шуміло Інеса Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

міжнародного приватного права та порівняльного правознавства

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Шумило Инесса Анатольевна

кандидат юридических наук, доцент кафедры

международного частного права и сравнительного правоведения

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Shumilo Inessa

PhD in Law, Associate Professor of the

Department of Private International Law and Comparative Law

Yaroslav Mudriy National Law University

ДОГОВІРНЕ СПАДКУВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

ДОГОВОРНОЕ НАСЛЕДОВАНИЕ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ ПРАВЕ

INHERITANCE BY CONTRACT IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Анотація. У науковій статті порушено проблему регулювання договірної спадкування у міжнародному приватному праві. Визначено спадкування як гарантію права власності людини на основі законодавств багатьох країн світу важливим інститутом права, що потребує додаткового дослідження через ускладнення іноземним елементом. Так стаття містить приклади того, як на законодавчому рівні країни по-різному визначають та врегульовують це питання. Розглянуто погляди науковців в межах теми статті та сформовано поняття «статут спадкування», що характеризується своїм багатостороннім складом. Для його визначення в міжнародній практиці застосовують два підходи, які залежать від природи майна – є воно рухомим чи нерухомим. Проаналізовано Іспанію та Квебек у якості представників застосування різних підходів. Підкреслено, що спадкування нерухомого майна носить більш зрозумілий характер на відміну від спадкування рухомого майна, що ускладнюється неоднаковими механізмами врегулювання держав. Розглянуто та розкрито спадковий та зобов'язальний статuti. У статті звернено увагу на наявність проблеми розщеплення статуту спадкових відносин у міжнародному приватному праві, що має поширену природу, тому що зумовлено існуванням декількох можливих правопорядків для врегулювання таких правовідносин.

Наголошено на те, що дане питання є свого роду прогалиною при встановленні відносин з іноземним елементом та відповідно обов'язково потребує детального вивчення та дослідження, а як наслідок, виокремлення статуту договірної спадкування на нормативному рівні. Така необхідність полягає насамперед через фактичне існування

труднощів встановлення застосовного права, викликане декількома статутами та колізійними прив'язками, бо недосконалість колізійних механізмів заважає врегулювати договірне спадкування на належному рівні.

Ключові слова: статут договірного спадкування, колізія у спадкових відносинах, спадковий статут, зобов'язальний статут, міжнародне приватне право.

Анотація. В научній статті затронута проблема регулювання договорного успадкування в міжнародному частному праві. Успадкування визначено як гарантія права власності людини на основі законодавства багатьох країн світу, важливим інститутом права, який потребує додаткового дослідження через ускладнення іноземним елементом. Так стаття містить приклади того, як на законодавчому рівні країни по-різному визначають і регулюють цей питання. Розглянуті погляди вчених в межах теми статті і сформульовано поняття «статут успадкування», що характеризується своїм багатобічним змістом. Для його визначення в міжнародній практиці застосовують два підходи, які залежать від природи майна - рухоме або нерухоме. Проаналізовано Іспанію і Квебек як приклади застосування різних підходів. Підкреслено, що успадкування нерухомого майна має більш зрозумілий характер на відміну від успадкування рухомого майна, яке ускладнюється різними механізмами регулювання різних держав. Розглянуто і розкрито успадковий статут і статут обов'язків. В статті звернено увагу на наявність проблеми розщеплення статуту успадкових відносин в міжнародному частному праві, яке має розповсюджену природу, так як

обусловлено существованием нескольких возможных право порядков для урегулирования таких правоотношений.

Отмечено, что данный вопрос является своего рода упущением при установлении отношений с иностранным элементом и соответственно обязательно требует детального изучения и исследования, а как следствие, выделение статута договорного наследования на нормативном уровне. Такая необходимость заключается, прежде всего, из-за фактического существования трудностей установления применимого права, вызванных несколькими статутами и коллизионными привязками, поскольку несовершенство коллизионных механизмов мешает урегулировать договорное наследования на должном уровне.

Ключевые слова: *статут договорного наследования, коллизия в наследственных отношениях, наследственный статут, статут обязательств, международное частное право.*

Summary. *The scientific article raises the issue of contractual inheritance regulation in private international law. Inheritance is defined as a guarantee of human property rights on the legal basis of many countries in the world, as an important institution of law which requires additional research due to foreign element complications. The article contains examples of how countries define and regulate this issue differently at the legislative level. The views of scientists have been considered and the concept of "inheritance statute" has been formed, which is characterized by its multifaceted composition. To determine it in international practice two approaches are used, which depend on the nature of the property, whether it is movable or immovable. Spain and Quebec have been analyzed as representatives of the application of different approaches. It has been emphasized that the inheritance of real estate is more understandable in contrast to the inheritance of movable property, which is complicated by different mechanisms of state regulation. Hereditary and obligatory statutes*

have been considered and explained. The article draws attention to the problem of splitting the inheritance statute in private international law, which is common in nature, because it is due to the existence of several possible legal systems to regulate such legal relations. It has been pointed out that this issue is a kind of gap in the establishment of relations with a foreign element and, accordingly, necessarily requires detailed study and research, and as a consequence, the separation of contractual inheritance statute at the regulatory level. This need is primarily due to the fact that there are difficulties in establishing the governing law caused by several statutes and connecting factors, because the imperfection of the connecting mechanisms prevents the establishment of contractual inheritance at the appropriate level.

***Key words:** inheritance by contract institutions, conflict in relations of inheritance, testamentary statute, statute of obligations, Private International Law.*

Постановка проблеми. Міжнародне приватне право регулює такий важливий інститут, як інститут спадкування, бо саме під час переходу прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємця, при наявності іноземного елемента й виникають міжнародні спадкові відносини. На сьогодні, є необхідність дослідження інституту спадкування, бо на практиці існує проблема розщеплення статуту, що ускладнює врегулювання міжнародних спадкових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження складають праці таких фахівців у галузі міжнародного приватного права, як Е.Г. Піліпсон [3], І.В. Гетьман-Павлова [6], І.А. Шуміло, Д.В. Лук'янов, М.О. Лукань [11], О.В. Шупінська [12].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз наукових праць та їх дослідження для виявлення способу вирішення колізій спадкування у міжнародному приватному праві.

Виклад основного матеріалу. Українська дослідниця Є. Фурса розкрила детальне визначення спадкування в міжнародному приватному праві, під яким слід розуміти «комплекс правовідносин з іноземним елементом, які виникають у разі переходу прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) та у результаті такого переходу у останніх виникає комплекс прав та обов'язків у межах отриманої спадщини, які регламентуються як міжнародним, так і національним (іноземним) законодавством» [1, с.90-93].

При обговоренні даного питання є необхідним визначення місця договірного спадкування у міжнародних спадкових відносинах. Слід сказати, що договірне спадкування характеризується як комплексний інститут з функціональним характером, що опосередковує спадковий перехід власності та прав на неї через застосування системи договорів відчуження, укладення яких відбувається на основі поєднання - "mortis causa" і "inter vivos". Відповідно основа зазначеної системи ґрунтується на договорі спадкування [2].

Звичайно, для кращого розуміння договірного спадкування слід окреслити сфери його правового регулювання, а саме до них відносять: право, що застосовують до спадкування (статут спадкування) та право – до зобов'язальних правовідношень (зобов'язальний статут) [3].

Індивідуальний правовий статус фізичної особи, який характеризується своєю дією в межах певної території, визначається тим, що власник має право на здійснення відповідних дій в межах його повноважень, а саме здійснювати розпорядження своєю власністю без обмежень. За умов сьогодення виникають певні ускладнення регулювання даного питання, бо ситуація вказана вище підтверджується сучасним законодавством лише тоді, коли власник є суб'єктом спадкового права за законом або за заповітом. Однак інша справа, при випадку де дарувальник

є суб'єктом спадкового права укладеного договору спадкування або іншого інституту договірної спадкування, бо за таких обставин спадкодавець позбавлений права на відчуження речі спадкування, якщо не має на це згоди спадкоємця.

Однак, міжнародному приватному праву відомі факти того, що деякі держави, все ж таки, у своєму законодавстві дозволяють здійснювати таке відчуження. Прикладом може слугувати Цивільний закон Латвійської Республіки, де у ст. 648 вказано, що договір спадкування не обмежує права спадкодавця ... розпоряджуватися за життя своєю власністю та навіть дарувати її в помірних обсягах [4].

Законодавство Швейцарії взагалі не застосовує обмежень права розпорядження, бо дозволяє повністю власнику відчужувати річ при наявності договору спадкування. Так у ст.494 Цивільного кодексу Швейцарії міститься наступне «укладаючи договір спадкування власності, можливо залишити власність на користь договірної сторони або третьої особи. Після укладення договору спадкодавець, як і раніше, має право вільно розпоряджатися своїм майном» [5].

Важливим моментом є те, що розпорядження власністю може мати характер як оплатного, так і безвідплатного відчуження майна. А тому, при застосуванні норм Цивільного закону Латвійської Республіки та Цивільного кодексу Швейцарії статут спадкування, у випадку укладення договору спадкування, перетворюється на обтяжливий зобов'язальний статут, який має відношення не тільки до спадкоємця, а й до третіх осіб. Тому, очевидно вбачається, що має місце ускладнення правовідносин, що виникають завдяки укладенню договору спадкування.

Справедливо зауважити, що хоч часткове, хоч повне відчуження майна його власником припустимо тільки під час спадкування за заповітом, якщо заповіт скасовано спадкодавцем. А вже, при існуванні договору спадкування вбачається неможливість такої ситуації, що повинна

буди скорегована введенням в правовій науці нового статуту «спадкування за договором» або статуту «договірному спадкуванню», що однозначно потребує особливого правового регулювання.

На підставі окресленого вище, формується розуміння, того що таке статут спадкування – право, що застосовується через колізійні норми до відносин спадкування, які в свою чергу ускладнені іноземним елементом.

Питання, які визначаються статутом спадкування: підстави та склад спадщини, умови, частки, коло осіб, що мають право на спадкування та їх черговість, коло осіб, які віднесені до "негідних" спадкоємців та ін. [6, с. 362].

Статут договірному спадкуванню виражений багатостороннім складом, через що право спадкування за заповітом, щоб визначити право для застосування керується трьома прив'язками. "Lex personalis" та "lex domicili" відносяться до встановлення особистого закону фізичної особи при спадкуванні рухомого майна. Третя колізійна прив'язка - "lex rei sitae" обумовлює речово-правовий статус правовідносин та покликана застосовуватись при спадкуванні нерухомого майна [3].

Зарубіжні країни у колізійному праві, що стосується визначення статуту спадкування, за загальним правилом, керуються принципами єдності спадкового майна (єдність статуту) або, навпаки, його розмежування на рухоме і нерухоме майно (роздвоєння статуту). Тому очевидним є, що в умовах сучасного права паралельно існує два підходи до встановлення статуту спадкування, що отримали законодавче закріплення в певних країнах. Так, прикладом існування таких різних підходів є Іспанія та Квебек. Цивільний кодекс Іспанії питання спадкування регулює на основі закону громадянства спадкодавця на момент його смерті. При тому природа майна та країна знаходження майно не відіграє жодної ролі [7, с. 43]. На відміну цього підходу, Цивільний кодекс Квебека регулює статут спадкування по-іншому. Так спадкування

рухомого майна визначається останнім постійним місцем проживання спадкодавця (останнім доміцілієм), а нерухоме майно спадкується за правом його місця знаходження.

Україна регулює окреслене питання Законом України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року, розділом X де містяться колізійні норми щодо спадкування [8]. А саме, ст. 71 вказаного Закону закріплює, що спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться це майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, - правом України. Тому можна дійти висновку, що спадкові відносини з нерухомості, які ускладнені іноземним елементом регулюються правом держави, на території якої знаходиться це майно (*lex rei sitae*) [9, с. 283-284]. Аналогічні положення містить і Мінська конвенція 1993 року у а.2 ст.45 «право спадкування нерухомого майна визначається за законодавством Договірної Сторони, на території якої знаходиться це майно» [10].

Порядок спадкування нерухомого майна є більш зрозумілим, бо носить чіткий характер, адже визначено, що застосовується законодавство тієї країни – де знаходиться нерухомість. Трохи складніша ситуація із встановлення порядку регулювання спадкування рухомого майна через те, що в деяких договорах він регулюється законодавством країни громадянства спадкодавця на момент смерті (Договір про правову допомогу між Україною і Республікою Молдова від 10 листопада 1994 р.), а в деяких – законодавством країни останнього постійного місця проживання (Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет від 10 жовтня 2004 р.).

У більшості національних системах права коло питань, якими регулюються спадковим статутом не визначено. Розвиток цієї проблеми відбувся з появою Регламенту ЄС № 650/2012 від 4 липня 2012 року «Про компетенцію, застосовне право, визнання і виконання рішень, прийняття і

виконання автентичних документів з питань спадкування, а також про створення Європейського свідоцтва про спадкування», відомий також під назвою «Рим IV» [11].

Не втрачає актуальності в міжнародному приватному праві й питання розщеплення зобов'язального статуту. Колізійною прив'язкою, що застосовується у таких правовідносинах є "lex voluntatis". Звичайно, що кожна держава має свої колізійні норми, які допомагають встановити право необхідне для угод з іноземним елементом. Таке право в науці міжнародного приватного права носить назву зобов'язального статуту. Але зауважимо, що зобов'язальним статутом регулюються не всі аспекти угоди, яка містить іноземний елемент, а тому необхідно відмежувати сфери, яких стосується зобов'язальний статут. Однак, існують певні труднощі для такого відмежування, бо чинне законодавство не встановлює, на які правовідносини поширюється дія зобов'язального статуту, а отже, це можна виявити лише аналізуючи всю систему колізійних норм.

Відповідно, спеціальні колізійні норми існують щодо форми правочину, правоздатності та дієздатності сторін, довіреності, права власності на предмет зобов'язання, строку позовної давності, виконання зобов'язання, та ін. [12].

Зобов'язальний статут, в свою чергу, є правом, що застосовується до зобов'язальних відносин, які виникають стосовно як односторонніх правочинів, так і багатосторонніх угод. Статут не охоплює речових прав на майно – предмет договору, бо у випадку, якщо предметом є власність, то наслідки розщеплюються на зобов'язально-правові та речово-правові, а тому будуть компетентні два різні статuti (щодо договору і щодо майна) [13].

Прикладом зазначеного є Цивільний кодекс РФ, у ст. 1205-1207 норми закріплюють самостійні колізійні прив'язки для встановлення

застосовуваного права до речових прав, що не підпадають під дію зобов'язального статуту. Таке саме положення міститься і в ч.1,3 ст.39, ст. 40 Закону України «Про міжнародне приватне право». Однак, законодавство обох країн мають норми, у яких є винятки (п. 1 ст. 1210 ЦК РФ та ч.2 ст. 39 ЗУ «Про МПП»). Тобто у випадку обрання сторона застосовного права зобов'язальний статут регулює виникнення та припинення речових прав на майно. Та коли судом встановлено зобов'язальне право через колізійну норму, виникнення і припинення речових прав на майно вирішується у відповідності до загальних правил (речового статуту) [14, с. 98].

Таким чином, узагальнюючи розщеплення статуту за міжнародним приватним правом можна сказати, що таке розщеплення має місце у випадку, коли єдиний обсяг колізійної норми віднесений до права відповідної країни шляхом застосування такої колізійної формули, яка викликає декілька правових порядків, що можуть застосовуватись при врегулюванні правовідносин, визначених обсягом цієї правової норми.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, інститут спадкування в багатьох країнах світу є гарантованим конституційним правом людини, яке в свою чергу є однією з-поміж гарантій права приватної власності. Хоча й сталі колізійні механізми забезпечують функціонування спадкових відносин ускладнених іноземним елементом, вони є не досконалими, бо все ще виникають певні проблеми через наявність декількох статутів та тлумаченням колізійних прив'язок. Тобто існування та взаємодія в інститутах договірної спадкування спадкового та зобов'язального статутів має наслідком появу проблеми визначення застосовного права.

Підсумовуючи все вищевказане, можна дійти висновку, що розщеплення статуту має не поодинокій випадок, а є досить поширеним явищем в міжнародному приватному праві, яке потребує більш детального

вивчення та дослідження. Очевидно, що вбачається необхідним виокремлення як доктринально, так і на нормативному рівні статуту договірної спадкування, що мав би власний та чітко визначений механізм правового регулювання.

Література

1. Фурса Є. Спадкування з іноземним елементом: порівняльний аспект, теорія і практика // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.. 2013. Т. 4, № 98. С. 90-93.
2. Mortis causa – в случае смерти. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь / И.Х. Дворецкий. 7-е изд., стер. М. : Рус. яз., 2002. 846 с.
3. Пилипсон Э.Г. Договорное наследование – необходимость создания специфического правового регулирования // Государство и право, 2017. № 2. С. 89–97.
4. Лит. Гражданский закон Латвийской Республики. С изм. и доп. Ч. 2. Наследственное право. Принят 28 января 1937 г. Вступил в силу 1 сентября 1992 г.
5. Лит. ГК Швейцарии. С изм. и доп. Принят 28 мая 1904 г. Вступил в силу 10 декабря 1907 г.
6. Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право. М. : Эксмо, 2005. 752 с. (Рос. юрид. образование)
7. Булаевский Б.А. и др.; отв. ред. К.Б. Ярошенко Наследственное право - Волтерс Клувер. М.: (Ин-т законодательства и сравн. правоведения при Правительстве Рос. Федерации), 2005.
8. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України, 2005. № 32. Ст. 422.

9. Міжнародне приватне право // Науково-практичний коментар Закону / За ред. док. юрид. наук, проф. А. Довгєрта. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 352 с.
10. Мінська конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 10.11.94 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text
11. Шуміло І.А., Лук'янов Д.В., Лукань М.О. Колізійне регулювання транскордонного спадкування авторських прав // Вісник НАПРНУ, 2020. №2. С. 49-63.
12. Шупінська О.В. Колізійно-правове регулювання відносин власності при спадкуванні // Міжнародне приватне право: розвиток і гармонізація. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvlduvs/2008_3/08vobsvp.pdf.
13. Автореферат диссертации к.ю.н. Люй Цзин на тему "Право, применимое к договорным обязательствам по российскому и китайскому международному частному праву" 2010 г. // Научная библиотека диссертаций и авторефератов. URL: <https://www.dissercat.com/content/pravo-primenimoe-k-dogovornym-obyazatelstvam-po-rossiiskomu-i-kitaiskomu-mezhdunarodnomu-cha/read>
14. Канашевский В.А. Внешнеэкономические сделки: материально-правовое и коллизионное регулирование. Москва: Wolters Kluwer Russia, 2008. 591 с.

References

1. Fursa Є. Spadkuvannya z inozemnim elementom: porivnyalniy aspekt, teoriya i praktika // Visnik Kiivskogo natsionalnogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Yuridichni nauki.. 2013. T. 4, № 98. S. 90-93.
2. Mortis causa – v sluchae smerti. Dvoretzkiy I.Kh. Latinsko-russkiy slovar / I.Kh. Dvoretzkiy. 7-e izd., ster. M. : Rus. yaz., 2002. 846 s.

3. Pilipson E.G. Dogovornoe nasledovanie – neobkhdimost sozdaniya spetsificheskogo pravovogo regulirovaniya // Gosudarstvo i pravo, 2017. № 2. S. 89–97.
4. Lit. Grazhdanskiy zakon Latviyskoy Respubliki. S izm. i dop. Ch. 2. Nasledstvennoe pravo. Prinyat 28 yanvarya 1937 g. Vstupil v silu 1 sentyabrya 1992 g.
5. Lit. GK Shveytsarii. S izm. i dop. Prinyat 28 maya 1904 g. Vstupil v silu 10 dekabrya 1907 g.
6. Getman-Pavlova I.V. Mezhdunarodnoe chastnoe pravo. M. : Eksmo, 2005. 752 s. (Ros. yurid. obrazovanie)
7. Bulaevskiy B.A. i dr.; otv. red. K.B. Yaroshenko Nasledstvennoe pravo - Volters Kluver. M.: (In-t zakonodatelstva i sravn. pravovedeniya pri Pravitelstve Ros. Federatsii), 2005.
8. Zakon Ukraïni «Pro mizhnarodne privatne pravo» vid 23 chervnya 2005 r. № 2709-IV // Vidomosti Verkhovnoï Radi Ukraïni, 2005. № 32. St. 422.
9. Mizhnarodne privatne pravo // Naukovo-praktichniy komentar Zakonu / Za red. dok. yurid. nauk, prof. A. Dovgerta. Kh.: TOV «Odissey», 2008. 352 s.
10. Minska konventsiya pro pravovu dopomogu i pravovi vidnosini u tsivilnikh, simeynikh i kriminalnikh spravakh vid 10.11.94 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text
11. Shumilo I.A., Luk'yanov D.V., Lukan M.O. Koliziyne reguluyuvannya transkordonnogo spadkuvannya avtorskikh prav // Visnik NAPRNU, 2020. №2. S. 49-63.
12. Shupinska O.V. Koliziyno-pravove reguluyuvannya vidnosin vlasnosti pri spadkuvanni // Mizhnarodne privatne pravo: rozvitok i garmonizatsiya. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvlduvs/2008_3/08vobsvp.pdf.
13. Avtoreferat dissertatsii k.yu.n. Lyuy Tszin na temu "Pravo, primenimoe k dogovornym obyazatelstvam po rossiyskomu i kitayskomu

- mezhdunarodnomu chastnomu pravu" 2010 g. // Nauchnaya biblioteka
dissertatsiy i avtoreferatov. URL:
<https://www.dissercat.com/content/pravo-primenimoe-k-dogovornym-obyazatelstvam-po-rossiiskomu-i-kitaiskomu-mezhdunarodnomu-cha/read>
14. Kanashevskiy V.A. Vneshneekonomicheskie sdelki: materialno-pravovoe i kollizionnoe regulirovanie. Moskva: Wolters Kluwer Russia, 2008. 591 s.